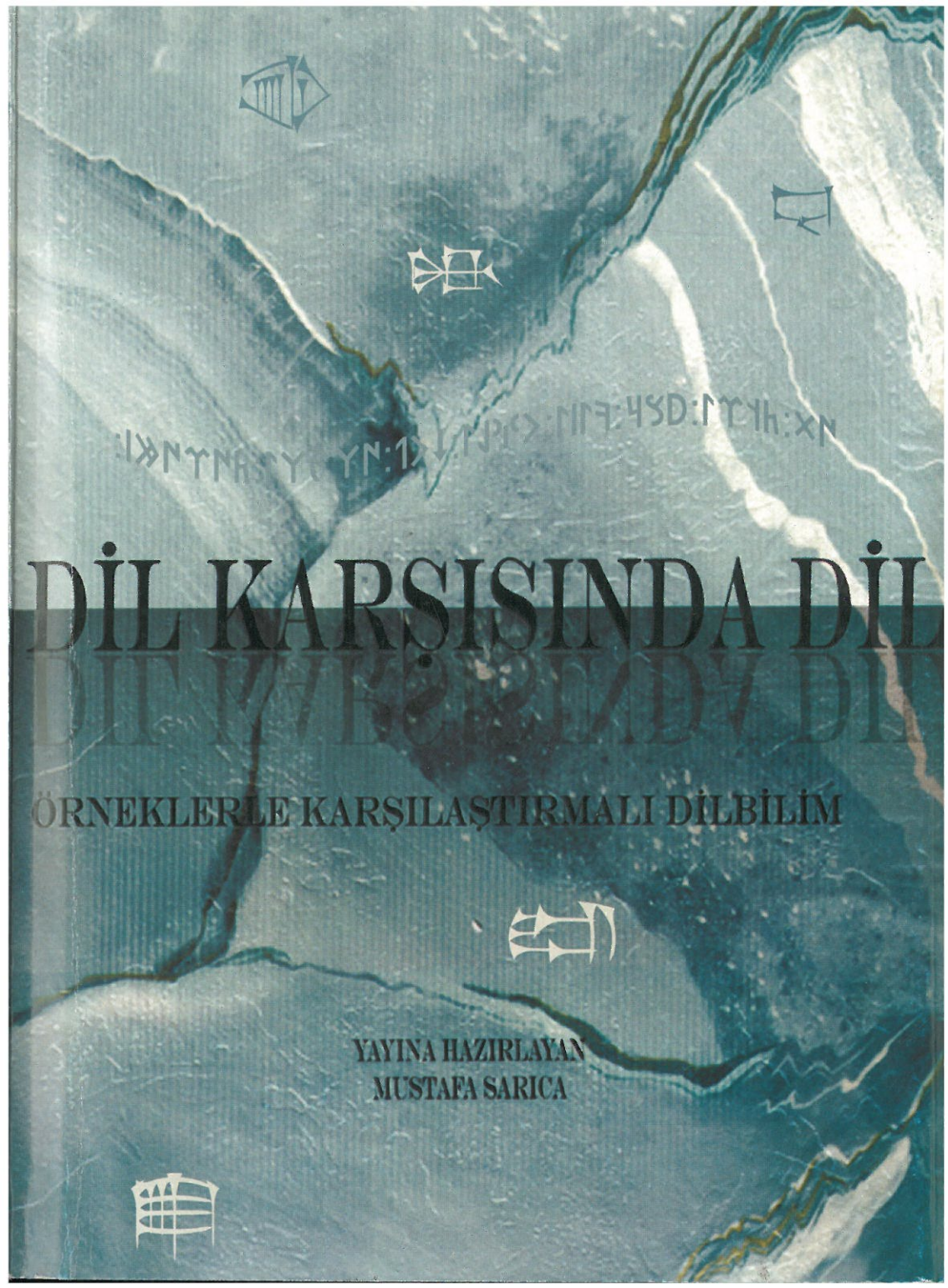

DİL KARŞISINDA DİL

ÖRNEKLERLE KARŞILAŞTIRMALI DİLBİLİM

YAYINA HAZIRLAYAN
MUSTAFA SARICA

T.C
Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi
Dil Bilimi Bölümü
Zeve Kampüsü
65080 - VAN

DİL KARŞISINDA DİL

ÖRNEKLERLE KARŞILAŞTIRMALI DİLBİLİM

VAN 2008

Yayına Hazırlayan
Yrd. Doç. Dr. Mustafa SARICA

Kapak ve Sayfa Düzeni
Araş. Gör. Süleyman ERATALAY

Akademik Denetim
Prof. Dr. Ayten ER
Prof. Dr. Mehmet BAŞTÜRK
Doç. Dr. Muammer NURLU

Yüzüncü Yıl Üniversitesi yayınları; no. 44.
Fen Edebiyat Fakültesi yayınları; yeni seri no. 1

Baskı
Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Matbaası

Copyright
Tüm yayın hakları saklıdır.
Yayıncının izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

ISBN
978-975-7616-43-6

İçindekiler

Önsöz 6
Sümerce ve Türkçede Ad Durum Ekleri 7
Süleyman ERATALAY 7
Eski Yakındoğu'nun Hurri Ve Urartu Dilleri 26
Orhan VAROL 26
En Temel Yönleriyle Urartu Dili 57
Ertan KUSÇU 57
Etrüsk Medeniyeti Ve Dili 77
Mustafa SOLMAZ 77
Orhun Türkçesi Ve Türkiye Türkçesindeki Ad Durum Ekleri 98
Sevda ERATALAY 98
Pertek Yöresi Dil Özellikleri Ve Türkçe 126
İbrahim TOSUN 126
Farsça Ve Türkçe'de Yabancı Sözcükleri Yazmada Alfabe Farklılığından Kaynaklanan Tutumlar 187
Bedri SARICA 187
Ayrı Dillerde Görev Ve Görüntüsü Eşdeger Biçimbirimler 209
Mustafa SARICA 209
Çocuk Dilinde "Ben" Kavramı Ve Kendi Kendini Dile Getirme : 225
Nurten SARICA 225
Edimbilimsel Ve Kültürlerarası Bakışaçılardan "Dilde Nezaket" Ve Yabancı Dil Öğretimi 239
Nur NACAR-LOGIE 239
Dogal Konusma Ile Sesli Okumanin Tonlama Yapilarinin Karsilastirilmasi 249
Arsun Uras YILMAZ 249
Türkçe, Fransizca Ve İngilizce Örneklerle L. Tesniere'in *Yapisal Sözdizimi*'ne Giriş 261
İlker AYDIN 261
Sözlü Türkçe Ve Fransizcada Söylemin Parçasal Unsurlari Ve Özellikleri 286
Selim YILMAZ 286
Türkçedeki Sifat İşlevli Yan Tümcelerin Fransizlara Öğretimi 309
Mehmet ÇİÇEK 309
Genel Kaynakça 331

SÜMERCE VE TÜRKÇEDE AD DURUM EKLERİ

Süleyman ERATALAY*

Adlar bulundukları sözcede başka dil birimleriyle ilişki içindedirler. Bu birliktelik onları birbirinden değişik durumlarda bulunmaya iter. Eklemeli bir dil olan Türkçede bu görevi doğal olarak ekler üstlenir. Ad durum ekleri diye andığımız bu yapıların benzerlerine Sümercede de rastlanmaktadır. İki değişik eklemeli dilin ad durumlarını nasıl gösterdiğini anlamamız için Türkçenin çeşitli tarihsel kullanılış biçimleri ile Sümerce kullanılış şekillerinin karşılaştırılması uygun olacaktır.

Doğasında ad durumu bulunan dillerde, bu görevin hangi eklerle yerine getirildiği konusu tartışmalıdır. Bu nedenle dilciler Türkçedeki ya da başka bir dildeki ad durumları konusunda değişik görüşler sunabilmektedir. Sümercede de böyle birbirinden değişik düşünceler olmakla birlikte, genellikle değinilen on adet ad durumu bulunmaktadır[1]. Bunlar; yalın, eş işlevsel, ilgi, bulunma, yönelme, birliktelik, çıkma, varış, yön gösterme, eşitlik olarak sıralanabilir. Türkçede ise eş işlevsel durum dışındaki ad durumlarına rastlanmaktadır.

Sümercede ve Türkçede eril dişil ayrımı bulunmamaktadır. Bu nedenle ad durum eklerinin bu ayrımı gözetmesi gerekmez. Fakat Sümercede insan (insan adları, tanrı adları, hizmetçi/köle adları) insan olmayan (eşya/nesne adları, hayvan adları) ayrımı yapılmaktadır. Bu ayrım bir çeşit belirteçtir. Eğer bir ad insan adı değilse yönelme, yön gösterme, çıkma ve bulunma durumlarında ad durumu değişik bir ek kullanılarak oluşturulur. Bu sayede Sümercenin temel özelliği olan ve anlamayı kolaylaştıran belirteçlere yardımcı bir yapı oluşmuş olur.

1. **Yalın Durum**:

Türkçede ve Sümercede ek almadan oluşturulan bu durum her dilde bulunmaktadır. Eş işlevsel bir dil olan Sümercede yalın durum geçişsiz eylemin bulunduğu sözcedeki ek almamış özne veya geçişli eylemin bulunduğu sözcede görülen nesnenin durumudur.

*Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dil Bilimi Bölümü.

[1] Edzard, O., D., ***Sumerian Grammar Handbook of Oriental Studies, Part One: The Ancient Near East and Middle East,*** Brill Academic Publishers, Leiden, s.35

Sümerce	Türkçe	Açıklama
lugal-Ø *mu-ĝen-Ø*	Kral (*lugal*) geldi. (*mu-ĝen*)	Geçişsiz eylem: özne (*lugal*) yalın durumda

Sümercede bazı ad durumları, durum eki olmadan yani yalın olarak ifade edilir. Bu durumlar:

a) Geçişsiz veya edilgen eylemin bulunduğu sözcelerin öznesi

b) Geçişli eylemin bulunduğu tamamlanmamış sözcelerin öznesi

c) Seslenme durumu

d) Belirtme durumu[2]

şeklinde özetlenebilir.

Kolaylıkla yalın durumla karıştırılabilecek bu durumlar sözce içinde anlamlanırlar. Bunları birbirinden ayıran sözce içindeki yerleri ve anlamlarıdır. Bu özellik Sümercenin eş işlevsel bir dil olmasından kaynaklanmaktadır.

2. **Eş İşlevsel Durum**:

Sümerce, Baskça, Kafkas dilleri, Tibet-Burma dilleri, Sibirya dilleri, Eskimo dilleri, Maya dili ile birçok Papua ve Avustralya dilinde bulunan bir durumdur. Hatta durumdan da öte bir ad durumu düzenidir. Bu sistemde geçişli sözcenin ereği[3] (patient) ile geçişsiz sözcenin ad tamlaması aynı biçimdedir. Belirtili sisteme sahip olan dilimizde ise geçişli cümlenin kılıcısı[4] (yapıcı = agent) ile geçişsiz cümlenin ad tamlaması aynı şekilde oluşturulur. Kısacası geçişli eylemin bulunduğu sözcelerde yalın halde bulunması gereken öznenin ek alması durumudur. Bu durum cümlenin anlamını da etkileyerek edilgenlik unsurları verir. Türkçeni hiçbir döneminde görülmeyen bir özellik olan eş işlevsellik Sümercede -/e/ ekiyle yapılır. Böyle bir durum Türkçenin yapısı dolayısıyla hiçbir döneminde kullanılmamıştır.

---

[2] Falkenstein, A., ***Das Sumerische***. Brill-Verlag Leiden, s.38, 1959

[3] Patient: Bir eylem aracılığı ile vurgulanan ilişkinin amacıdır. Sözce içerisinde genellikle belirtili nesne olarak gerçekleşir. Örn: Ahmet çiçekleri suladı.

[4] Agent: Yapıcı, Kılıcı; Sözcede bir işi veya ilişkiyi taşıyanı anlatan birim.

Sümerce	Türkçe	Açıklama
lugal-e bad-Ø i-n-sig-Ø	Kral (*lugal-e*)duvarı (*bad*) yıktı (*i-n-sig-Ø*)	Geçişli eylem: özne (*lugal-e*) Eş İşlevsel durumda, nesne (*bad*) yalın durumda

Eş işlevsel durum eski Sümercede düzenli bir şekilde kullanılmış, M.Ö. 2. bin yıldan sonra Akkadların nüfuzu ile kullanımında özensizlikler göze çarpmaya başlamıştır[5]. Eş işlevsel durum eki olan -/e/ bundan sonraki zamanlarda kendinden önce gelen sözcüğün son seslemine göre değişmeler göstermiştir. Eğer sözcenin son sesi /a/ ise ek -/a/ (anne = ama, ama-a), /u/ ise ek -/u/ (kişi = lu, lu-u) olarak kullanılmıştır. Bu durum bir çeşit ünlü uyumudur ve bu ekin çoğu zaman gösterilmediği görülür[6].

[7]

Zi-dingir-gal-gal-e-ne-ke					
Zi	dingir	galgal	ene	(a)k	e
Yemin	Tanrı	büyük	3.TŞİE	İLGİ	EŞ.İŞL..
Büyük tanrılarının yemini					

Ad eğer tamlayan durumunda ise eş işlevsel durumun farklı bir kullanımı söz konusu olur. Addan sonra gelmesi gereken eş işlevsel durum eki -/e/ tamlamanın sonuna itilir.

3. **İlgi Durumu**:

Adlar arasındaki ilişkiler, ilgiler Sümercede -/ak/ eki ile yapılan bu durumla belirtilir. İnsan – insan olmayan ayrımı bu durumda gözetilmez. Sözce ister geçişli eylemle ister geçişsiz eylemle yapılsın bir farklılık görülmez. Adın türü de ekin şeklini değiştirmez.

---

[5] Edzard, D., O., a.g.e., s.35.
[6] Edzard, D., O., a.g.e., s.36.
[7] Tosun, M., Yalvaç, K., Sumer Dili ve Grameri, TTK Basımevi, Ankara, 1981, s.46. (İki Dilli Bir Büyü Metni, 35.satır.)

Sümerce	Türkçe	Açıklama
e_2 lugal-la(k)	ev (*e_2*) Kral-ın (*lugal-la*)	ad (*lugal-la*) ilgi durumunda, ad (*e_2*) yalın durumda
e_2 lugal-la-ka	Ev *(e_2)* kral-ın-da *(lugal-la-ka)*	Ad *(lugal-la-ka)*ilgi durumunda, tamlananın bulunma durumu ekini de almış halde, ad *(e_2)* yalın durumda.

Sümerce söz diziminde çok önemli bir özellik göze çarpmaktadır. Bu özellik ad tamlamalarının dizimiyle ilgilidir. Adlara gelebilecek ekler şu şekilde sıralanır:

1	Tamlama kökü	Ad, bileşik sözcük, adıl; adlaşmış eylemlik
2	Niteleyici/Ortaç	niteleyici; eylemlik
3	Sayı adı	Bu sıra dolu ise 7. sıra boş kalır.
4	Niteleyici tamlama	İlgi durumundaki ad tamlamaları
5	İlgi tümeesi	Açıklayıcı tümce
6	İyelik öğesi	Kişi adılı
7	Çoğul eki	Çoğul eki /-ene/
8	Koşuntu(Apposition)	Ad tamlamaları
9	Durum eki	Durum eklerinden uygun olanı

Yukarıdaki örnekler incelendiğinde bu özellik açıkça görülmektedir. İkinci örnekte "ev" ve "kral"dan sonra "kral" adına ait ilgi eki -/ak/ ve "ev"e ait -/a/ bulunma ekinin sıralandığı görülmektedir.

Sümercede ilgi eki adlara;

a) ünsüz ve ünlü arasında ise -/ak/

b) ünlü ve ünlü arasında ise -/k/

c) ünsüzden sonra ise -/a(k)/

d) ünlüden sonra ise -/(k)/ gibi değişik şekillerde eklenmektedir[8].

İlgi durumu Sümercede kişi adıllarını da etkilemektedir. Eğer /ĝu/ (ben), /zu/ (sen), /(a)ni/ (o) (insan sınıfı için) ve /bi/ (o) (insan olmayan sınıfı için) ilgi durumunda iseler, son harfleri ilgi eki olan -/ak/'ın etkisinden dolayı /a/'ya dönüşür ve /ĝá/, /za/, /(a)na/ ve /ba/ şeklinde kullanılır[9].

^{d}Nin-gir-su-ka-ke			
^{d}	Ningirsu –	k –	ak - e
Tanrı Bel.	Ningirsu -	YRD.S. -	İLGİ - EŞ.İŞL.
Tanrı Ningirsu'nun			

igi-zi-bar-ra			
igi-	zi-	bar-	ra
keşif yapmak			
keşfettiği,			

Türkçede de Sümercede olduğu gibi tümcenin sonunda eylem bulunur ve sözcenin diğer tüm elemanları eylemden önce gelir fakat her ek ait olduğu sözceyle birleştirilir.

Türkçede ilgi durumu -/In/[11] ekiyle elde edilir. Ekin bu iki biçimde kullanılmasının sebebi Türkçenin ünlü uyumu özelliğidir. Ek eğer ünlü bir harften sonra kullanılmışsa -/nın/, -/nin/ şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu ek Türkçenin her döneminde ufak değişikliklerle kullanılmıştır. Orhun Türkçesinde -/Iŋ/, -/nIŋ/ şeklinde görülen ek

---

[8] Edzard, D., O., a.g.e., s.37.
[9] Edzard, D., O., a.g.e., s.37.
[10] Tosun, M., Yalvaç, K., a.g.e., s.28 (Gudea Statue B, kol. 2, 9-10. satırlar.)
[11] Ekin kalın sesli ve ince sesli olmak üzere iki türünün bulunduğunu belirtir.

"ŋ"nin özelliğinden dolayı bazı yerlerde -/Ig/, -/g/ şeklinde kullanılmıştır.

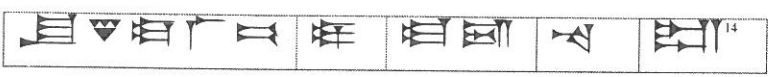
𐰀𐰆𐰇𐰴:𐰃𐰉𐰋:𐰴𐰍𐰃:𐰉𐰴𐰃[12]						
AMGuZuDU:GİŞİK:ZÜY:İTiY						
Yiti	yüz	kişi - g	ud -	uz -	u -	gma
Yedi	yüz	kişi - İLGİ	yol göstermek	ETT.ÇATI	YRD.S	SIF.FİİL
Yedi yüz kişinin yol göstereni						

Daha sonraki dönemlerde yine ufak değişikliklerle karşılaşırız. Eski Anadolu Türkçesinde ilgi eki -/uŋ/, -/nuŋ/ şeklindedir[13].

Oğlanı iki talusınuŋ arkasında										
Oġ(u)l	an	ı	iki	talu	sı	nuŋ	arka	sı	n	da
Oğul	YAP.E.	BEL.	iki	dal	3.TŞİE.	İLGİ	arka	3.TŞİE	YRD.S	BUL
Oğlanı iki dalının (omzunun) arkasından vurup yumrukladı.										

4. **Yönelme Durumu**:

Eylemin yönünü veya eyleme herhangi bir yaklaşmayı belirtmek için, adların büründüğü durumdur. Sümercede bu durum -/ra/ ekiyle yapılır. Fakat ek sadece insan sınıfındaki adlarda kullanılır. İnsan olmayan sınıfında hiçbir ek kullanılmaz.

[14]

12 Köl Tigin Beñgü Taşi... 1. Yüz. (Güney Yüzü)
13 Gülsevin, G., ***Eski Anadolu Türkçrsinde Ekler,*** Türk Dil Kurumu Yayınları :673, Ankara, 1997, s.25.
14 Tosun, M., Yalvaç, K., Sumer, Babil, Asur Kanunları ve Ammi-Şaduqa Fermanı, Türk Tarih Kurumu Yay., s. 44 (Ana İttišu, lev.VII, kol.III, 23. satır.)

Tukum-bi dumu ad-da-na-**ra**				
Tukum-bi	dumu	adda -	(a)na -	ra
Eğer	oğul	baba -	3.TŞİE.-	YÖN.
Eğer oğul babasına.				

Bu ek karşımıza her zaman -/ra/ şeklinde çıkmaz. Sözce eğer ünlü bir harf ile bitiyorsa ekin sonundaki -/a/ kullanılmaz.

		 [15]	
Lugal-a-ni-ir			
Lugal -	ani -	i -	r(a)
Kral -	3.TŞİE. -	YRD.S.-	YÖN.
(Kendi) Kralına			

Eski Sümercede "^{d}en-lil-la" şeklinde -/r/ nin düştüğünü, "ama-ŋu" şeklinde (daha sonra "ama-ŋu-ra" biçimine dönüşmüştür) hiçbir yönelme ekinin kullanılmadığını da görmekteyiz[16].

Türkçede bu durum –(y)/A/ ekiyle oluşturulur. Tarihi gelişimi içerisinde bu işlevi yerine getirebilmek için bir çok ek kullanılmıştır. Kullanılan bu eklerden bazıları bugün hala bazı Türk lehçelerinde varlığını sürdürmekteyse de bir çoğunun zaman içinde kullanımdan kalktığı görülmektedir.

Orhun Türkçesinde yönelme durumu şahıslara göre farklılık göstermektedir. Birinci ve ikinci tekil şahısta -/kA/ eğer sözcük iyelik eki almışsa -(y)/A/ veya üçüncü tekil şahıs ekinden sonra -/ŋA/ ekiyle yapılmıştır. Eski Anadolu Türkçesinde -(y)/A/ eki yaygınlığını sürdürmekle birlikte -/kA/ ve -/gA/ eklerinin de zaman zaman kullanıldığı görülmektedir. Bu ekler varlıklarını Karahanlı Türkçesinde de sürdürmelerine rağmen günümüze kadar kullanımına devam edilen yönelme eki –(y)/A/ olmuştur. Bunun yanında üçüncü tekil şahıs eki olan -/I/, -/sI/ den sonra -/nA/ şeklinde kullanımına da devam edilmiştir.

---

15 Tosun, M., Yalvaç, K., a.g.e., s.20 (Gungunum, kol.I, 7.satır.)
16 Falkenstein, A., ***a.,g.,e.***, s.38-39, 1959.

𐰾𐰆𐰾𐰉:𐰉𐰃𐰍:𐰚𐰃𐰇>𐰚𐰣[17]						
MiDeMGeT:GiÇİK:AKYULaT						
Taluy-	ka	kiçig	teg -	me -	di -	m.
Deniz -	YÖN.	kadar	değ -	OLUMS.-	GGZE. -	1.TŞİE.
Denize kadar ulaşmadım..						

5. Yön Gösterme Durumu:

Eylemin yapıldığı yönü belirtmek için sözcelere getirilen eklerdir. Sümerce yön gösterme durumu eki -/e/ dir. Bu ek sadece insan olmayan sınıfındaki sözcelere getirilir. İnsan sınıfındaki kelimelere bir önceki başlıkta da değinildiği gibi yönelme durumu eki olan -/ra/ getirilir.

Gábor Zólyomi[18]'ye göre -/e/ eki aslında yönelme durumu ekidir. Zólyomi yön gösterme ve yönelme durumu arasında herhangi bir ayrım yapmazken, Otto Dietz Edzard[19] bu iki durumu ayırır. -/ra/ ekinin yönelme, -/e/ ekinin ise yön gösterme durumu eki olduğunu belirtir. Adam Falkenstein[20] ise yön gösterme durumuna yani -/e/ ekine hiç değinmez.

						[21]
é-e Lugal-bé gu-ba-dé						
é -	e	Lugal -	bé	gu -	ba -	dé
Tapınak -	YÖN.G.	Kral -	3.TŞİE.	söyle-	BUL. -	GGZE.
Tapınağa Kralı söyledi.						

[17] Köl Tigin Beñgü Taşi... 1. Yüz. (Güney Yüzü), 3.satır

[18] Zólyomi, G., ***Topicalized and external possessors in Sumerian***, Leipzig, s.2, Agustos 2004,

[19] Edzard, D., O., a.g.e., s.53, 2003

[20] Falkenstein, A., ***a.g.e.***, s.38-39, 1959.

[21] Tosun, M., Yalvaç, K., a.g.e., s.24 (Gudea Cyl. A, kol.I, 10.satır.)

Bu farklı görüşleri, Yön Gösterme durumu ile Yönelme durumunun birbirine yakınlığı beraberinde getirmiştir. Bizce de böyle bir ayrımın yapılmasında yarar vardır. Sümercede bu durum bir nesneye olan hareketin yani söz konusu nesneyle bir buluşmanın gerçekleşmesini ifade eder.

Çağdaş Türkçede görülmeyen bu durum Türkçenin tarihsel gelişimi içerisinde önce Orhun Türkçesinde görülür. -/gArU/, -/ŋArU/, -/ArU/, -/rA/ ekleriyle oluşturulan bu durum yönelme durumundan farklı bir yapı arz eder. -/gArU/ eki yalın durumdaki sözcelere[22], -/ŋArU/ eki 3. kişi iyelik eki almış sözcelere, -/ArU/ eki 1. kişi iyelik eki almış sözcelere eklenir. -/rA/ eki ise sadece birkaç örnekte görülebilmektedir. Bunlar aynı ekin değişkenleridir.

𐰴𐰺𐰇𐰋:𐰇𐰃𐰍:𐰚𐰴𐰇:𐰇𐰃𐰴 [23]							
ZıMıDYaY:IDU:ARDaŞ:ŞUDRaT							
Tarduş	Şad-	ra	ud-	ı	yay-	dı-	mız.
Tarduş	şad -	YÖN.G.	sür-	Zarf-fiil	yay-	GGZE.-	2.ÇŞİE.
Tarduş Şad'a doğru sürüp yaydık.							

Orhun Türkçesinde kullanılan bu yön gösterme durumu ekleri Karahanlı Türkçesinde de varlığını sürdürmüştür. Karahanlı Türkçesinde -/gArU/, -/kArU/, -/ArU/, -/rA/ ve -/ru/ ekleri yön gösterme durumu eki olarak kullanılan ekler olmuşlardır[24].

𐰆𐰃𐰇:𐰴𐰃𐰆𐰍 [25]				
:NuDOB:İKeRÇİ				
iç-	re-	ki	bod-	Un
iç	YÖN.G.-	İLGİ	Ad kökü	a.a.y.ç.e
onların içindeki bodun(lar)				

22 Tekin, T., ***Orhon Türkçesi Grameri,*** Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi:9, s.116, Ankara, 2000.
23 Bilge Tonyukuk... 2. Taş... 1. Yüz. (Batı Yüzü)
24 Hacıeminoğlu, N., ***Karahanlı Türkçesi Grameri,*** Türk Dil Kurumu Yayınları :638, Ankara, s.30.
25 Bilge Kağan Beñgü Taşi... 4. Yüz. (Kuzey Yüzü) 15 Dizi, 2.Satır.

𐰚𐰚𐰋:𐰃𐰇:𐰇>𐰆				
RüRÖK:AÑaM:POK				
kop	mañ-	a	kör-	ür
Ad kökü	kişi.adl.	yön.e	eyl.kökü	Gen.z.e
hep bana (iş) görür.				

Orhun Türkçesinde durum eki olarak kullanılmış olan bu ek artık çekim eki özelliğini kaybetmiş ve bazı sözcelerde yapım eki şeklinde kalıplaşıp kalmıştır[26]. Çağdaş Türkçede hala kullanılan "son-ra", "taş-ra", "üze-re" v.s. gibi sözceler bu yapılara örnek teşkil etmektedir[27].

Bu yapıları oluşturan ek, Sümerce yönelme durumu eki olan -/ra/ ile aynıdır.

6. **Bulunma Durumu:**

Bulunma durumu da adı eylemle ilişkilendiren eklerdendir. Eylemin oluştuğu yeri göstermek için kullanılır. Sümercede -/a/ ekiyle yapılır. -/a/ eki sadece insan olmayan sınıfındaki sözcelere getirilir. Bu ekte diğerlerinde olduğu gibi herhangi bir değişme gözlenmez. Sadece eğer sözcenin son sesi -/a/ ise bu ek onunla birleşir[28].

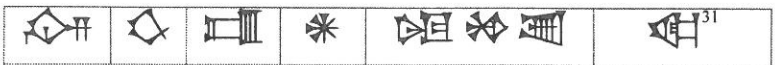
				 [29]
Nibru[ki]-a [d]En-lil-li				
Nibru	[ki]-	a	[d]	Enlil-	i
Ad kökü	kent Bel.	BUL	Tanrı Bel.	Ad kökü	EŞ.İŞL.
Nippur kentinde tanrı Enlil					

26 Ergin, M., ***Türk Dil Bilgisi,*** Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım, s.241-242,
27 Ergin, M., a.g.e., s.242
28 Falkenstein, A., a.g.e., s.39
29 Tosun, M., Yalvaç, K., a.g.e., s.18 (Amar-Suen, kol.I, 2-4.satırlar.)

Bu durum eki kişi adılıyla birleştiğinde onu biçimsel olarak değiştirir. Örneğin Sümerce birinci tekil kişi adılı olan -/ŋu/, ile bulunma durumu eki -/a/ birlikte kullanıldığında birleşerek -/ŋa/ şeklini alır. Çok nadir olarak -/ŋu-a/ şelinde kullanımı da bulunmaktadır. Birinci tekil kişi ekinin -/ĝu/ şeklinde kullanımı da vardır. Etki bu ekte de göze çarpmaktadır. Sümerce ikinci tekil kişi adılı ise -/zu/ dur. Bu kişi adılı da bulunma ekiyle kullanıldığında -/za/ şekline dönüşmektedir. Sümerce üçüncü tekil kişi adılı olan -/bi/ eki de bu etkiye maruz kalarak değişim gösterir ve -/ba/ şeklini alır[30].

	Kişi adılı	**Bulunma & İlgi eki**	**Birleşmiş biçim**
1.tekil kişi	ĝu	a, a(k)	ĝa
1.tekil kişi	ŋu	a, a(k)	ŋa
2.tekil kişi	zu	a, a(k)	za
3.tekil kişi	bi	a, a(k)	ba
3.tekil kişi	a-ni	a, a(k)	a-na, na

Aynı durum yukarıda görüldüğü gibi ilgi eki eklendiğinde de gözlenmektedir. Tablodan da anlaşılacağı üzere /a/ sesi kendinden önce gelen sesi düşürme eğilimindedir.

[31]

İm-dub-ba ^{d}Nin-gir-su-ka						
İm -	dub-	ba	^{d}	Ningirsu-	k -	a(k)
Kil	yazıt	BUL.	Tanrı belirt.	Ad kökü	YRD.S.-	İLGİ
Tanrı Ningirsu'nun kil yazıtında						

30 Edzard, D., O., a.g.e., s.58.
31 Tosun, M., Yalvaç, K., a.g.e., s.7 (Entemena, kol.II, 11-12.satırlar.)

Türkçede bulunma durumu -/dA/, -/tA/ ekleriyle yapılmaktadır. Türkçenin her döneminde aynı ek kullanılmıştır. Orhun Türkçesinde de bu ek kullanılmakta fakat bulunma durumunun yanında çıkma durumunu da bu ek ifade etmektedir.

𐰋𐰺:𐰴𐰍:𐰋𐰃:𐰋𐰃𐰆:𐰋𐰇𐰜:𐰋 [32]							
IDLOB:RUK:AÑaM:EDRiY:UB							
Bu	yir-	de	mañ-	a	kur	bol-	dı
İş.sıf.	yer-	BUL.	kiş.ad.-	YÖN.	kul	ol-	GGZE.
Bu yerde (burada) bana kul oldu.							

7. Ayrılma-Araç Durumu:

Durumun Sümercedeki işlevi, birinin veya bir şeyin geldiği yerin başlangıç noktasını veya bir şeyin ne aracılığıyla gerçekleştirildiğini yada yapıldığını belirtmektir[33]. -/ta/ ekiyle belirtilen bu durum da insan olmayan sınıfındaki adlara getirilir. Bu ek Eski Sümercede de Yeni Sümercede de tamamen kaybolabilir. Yani hiç belirtilmeyebilir. Nadiren -/t/ kendinden önceki -/r/ ile benzeşebilir veya birliktelik durumu ekiyle yer değiştirebilir[34].

					 [35]
é-dingir-ra-na-**ta**					
é-	dingir	r-	an(i)-	a(k)-	ta
ev	tanrı	YRD.S-	3.TŞİE.-	İLGİ-	AYR.
Tanrısının evinden					

[32] Bilge Kağan Beñgü Taşı... 1. Yüz. (Doğu Yüzü) 41 Dizi, 36.satır.
[33] Edzard, D., O., a.g.e., s.60-61.
[34] Falkenstein, A., a.g.e., s.39
[35] Tosun, M., Yalvaç, K., a.g.e., s.37 (Gudea Cyl. B, kol.IX, 15.satır.)

Türkçede Tümce içerisinde eylemin konu olduğu hareketteki uzaklaşmayı anlatmak için ayrılma, eylemin yaptığı işin kendisi sayesinde yapıldığını belirtmek içinse araç durumu kullanılmaktadır[36]. Bu iki durum birlikte kullanılmaz. Orhun Türkçesinde ayrılma ve bulunma durumu aynı ekle gösterilir. Buna karşılık araç durumunu belirtmek için daha değişik bir ek kullanılır. Ayrılma ve bulunma durumu ekleri olan -/dA/, -/tA/ ve nadiren -/tAn/ ekleriyle oluşturulurken, araç durumu için -/(x)n/ eki kullanılmıştır[37].

𐰽𐰇𐰴𐰆:𐰃𐰆:𐰇𐰍𐰇:𐰀𐰇𐰾:𐰴𐰇𐰾:𐰴𐰇𐰾:𐰴𐰇𐰾:𐰴𐰇𐰾:𐰴𐰇𐰾[38]								
ŞiMRe:KOY:İDİ:GİY:ADŞIY:NeKÜTÖ								
Ötüken	yış-	da	yig	id-	i	yok	er-	miş
Ötüken	orman-	AYR.	yeğ	iyi-	3.TŞİE.	yok	i-	DGZE.
Ötüken ormanından yeğ(i), iyi(si) yok imiş.								

𐰺𐰃:𐰴𐰇𐰍:𐰴𐰴𐰆𐰇[39]					
PıRa:NIGa:KaŞMIY					
Yımşak	Ag-	ı-	n	Ar-	ıp
Yumuşak	ipek-	BEL.-	ARÇ.	Aldat-	ZRF.F.
Yumuşak ipeği ile aldatıp					

Karahanlı Türkçesinde ayrılma durumu -/dA/, -/tA/, -/dIn/, -/tIn/, -/dUn/ ekleriyle, araç durumu -/n/, -/lA/ ekleriyle oluşturulur. Eski Anadolu Türkçesinde ise -/dAn/, -/dIn/ ve -/dA/ ekleri ayrılma durumunu; -/(I)n/, -/lA/ ve -/(I_2)lA/ ekleri ise araç durumunu belirtmek

36 Ergin, M ., a.g.e., s.235, 237.
37 Tekin, T., a.g.e., s.117.
38 Köl Tigin Beñgü Taşı... 1. Yüz. (Güney Yüzü) 4.satır.
39 Bilge Kağan Beñgü Taşi... 4. Yüz. (Kuzey Yüzü) 15 Dizi, 4.Satır.

için kullanılmıştır[40]. Görüldüğü gibi Orhun Türkçesinden Eski Anadolu Türkçesine ulaşıldığında eklerde çeşitlilik artmıştır.

Ayrılma durumu Çağdaş Türkçede -/dAn/ ve -/tAn/ ekleriyle, araç durumu ise -/n/ ve -/lA/ ekleriyle yapılmaktadır. -/lA/ ekleşmiş bir ortaç olduğundan diğer durum eklerinin aksine ilgi ekinin ardına da getirilebilir.

Türkçenin tarihsel süreci içinde ayrılma durumu için kullanılan -/tA/ eki Sümercede de kullanılmıştır. Tek farklılık ekten aynı zamanda araç durumunu anlatmak için de yararlanılmış olmasıdır. Bu durumlar için Çağdaş Türkçeye gelinceye kadar çeşitli ekler kullanılmış, bazılarının kullanımına devam edilmiş, bazıları ise kullanımdan kalkmıştır. Bu, dilin gelişimi açısından zorunlu bir değişimdir.

8. **Eşitlik Durumu:**

Bir eşitliği, benzerliği veya bir karşılaştırmayı anlatabilmek için kullanılan durumdur. Sümercede -/gin(gim)/ eki kullanılmak suretiyle oluşturulur. Hem insan hem de insan olmayan sınıfı için aynı ek kullanılır. Bu ek Sümercenin tüm dönemlerinde aynı biçimde değildir. Sümercenin eski dönemlerinde -/gi/, -/gé/ ekleriyle yapılmış daha sonra Eski Babil döneminde -/gi-in/ ve -/gi-im/ şeklinde kullanılmıştır[41]. Eğer -/gin/ durum ekinden sonra -/ám/ bildirme eki gelirse, eşitlik durumu eki -/gim-nam/ veya -/gin-nam/ şekline dönüşür[42]. Yeni Sümerce döneminde ek -/gim/, -/gin/ şeklinde kullanılmıştır.

			 [43]
$^{tug}ma_6$-zu-**gim**			
tug	ma_6-	zu-	gim
Giyisi el.-	ayin-	2.TŞİE.-	EŞİT.
Seninki gibi ayin elbiseli			

40 Gülsevin, G., a.g.e., s.55-69.
41 Falkenstein, A., a.g.e., s.39-40.
42 Edzard, D., O., a.g.e., s.63.
43 Tosun, M., Yalvaç, K., a.g.e., s.44 (Tanrıça Inanna'ya İlahi, Arka Yüz, 30.satır.)

Eşitlik durumu eki Türkçenin işlek eklerinden biri olarak varlığını sürdürmektedir. Orhun Türkçesinde -/çA/ eki ile oluşturulan eşitlik durumu, izleyen dönemlerde de hiç değişmeden kullanılmıştır. -/leyin/ eki Eski Anadolu Türkçesinde bu ekin yanında oldukça sık kullanılmıştır. Buna rağmen varlığını sürdürememiş sadece birkaç sözcükte kalıplaşmış bir şekilde kullanılmaktadır[44].

:𐰋𐰇𐰼𐰃:𐰚𐰉𐰴:𐰇𐰴𐰃[45]					
:İTRüGÜY:AÇBUS:NıNaK					
Kan-	ın	sub-	ça	Yügür-	ti
Kan-	2.TŞİE	su-	EŞİT	ak-	GGZE.
Kanın suca aktı.					

𐰋𐰆D:𐰚𐰉𐰇:𐰋𐰼𐰋					
IDTaY:AÇGaT:ÑÜKÜÑÜS					
süñük-	üñ	tag-	ça	yat-	dı.
kemik-	2.TŞİE	dağ-	EŞİT	yığıl -	GGZE.
Kemiğin dağca yığıldı.					

-/gin/ ekine benzer bir yapı Türkçenin hiçbir döneminde ad durum eki olarak rastlanmamıştır. Ancak bu ek Türkçedeki eşitlik bildiren gibi bağlacına olan benzerliğiyle dikkatimizi çekmiştir.

9. **Varış Durumu:**

Eş işlevsel durum gibi bu duruma da Türkçede rastlanmamaktadır. Birinin ya da birşeyin amacına ulaştığını göstermek için kullanılan durumdur[46]. Ekin temel biçimi -/eše/ şeklindedir. Bu biçimden ekin

44 Ergin, M ., a.g.e., s.241.
45 Köl Tigin Beñgü Taşi... 2. Yüz. (Doğu Yüzü) 40 Dizi 24.satır.
46 Edzard, D., O., a.g.e., s.61.

normal hali olan -/šè/ ve çok seyrek olarak kullanılan -/éš/ gelişmiştir[47]. Kısacası Sümerce varış durumu eki -/šè/'dir.

					[48]
An-šè-mi-ni-íb- íla					
[sag] An-	šè-	mi-	ni-	íb-	íla
[baş] Gök-	VAR.	Şükran	kendi	kaldır-	
Göğe doğru şükranla baş kaldırdı.					

Kullanım şekline bakılırsa yönelme eki ile tam bir benzerlik göze çarpar. Yani bu ek de karşımıza -/šè/ şeklinde çıkmaz. Genellikle bu ekle sonda bulunan /è/ sesi düşmüş olduğu halde karşılaşılır. Eğer kendisinden önce /a/ sesi yer alıyorsa varış durumu eki karşımıza -/š/şeklinde çıkar[49].

Yer adlarıyla birlikte kullanıldığında anlam olarak ayrılma durumunun tam tersini ifade eder. Bunun dışında zamansal kullanımı ve muhakemenin kısa yolunu göstermek için kullanımı da söz konusudur.

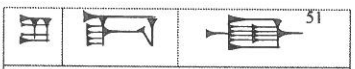
10. **Birliktelik Durumu:**

Sümercede ad durumuyla gösterilen bu yapı Türkçede bağlaçlar yardımıyla oluşturulur. Sümercedeki bu durumun genel işlevleri şöyle sayılabilir; herhangi bir birlikteliği belirtmek, bir şey yapmak ya da biriyle veya bir şeyle olmak, bir şeyin içinde olmak, zihinsel ortaklık, herhangi bir şeyi yapmada ortaklık, komşuluk v.s. Birliktelik durumu söz içeriği "yan", "taraf olan" anlamındaki "da" adından türetilmiş -/da/ ekiyle oluşturulur[50].

47 Falkenstein, A., a.g.e., s.39.
48 Tosun, M., Yalvaç, K., a.g.e., s.23 (Gudea Cyl. A, kol.I, 2.satır.)
49 Edzard, D., O., a.g.e., s.61-62.
50 Edzard, D., O., a.g.e., s.59

Umma[ki]-da dam-ha-ra					
Umma	[ki]-	da	dam-	ha-	ra
Ad kökü	kent bel	BİRL.	Savaş		
Umma kenti ile savaş					

e-da-ag		
e-	da-	ag
yapmak		
yaptı.		

Bu durum ekinde diğer birkaç örnekte olduğu gibi herhangi bir değişme gözlenmez. Ek birleştiği addan etkilenmez.

Orhun Türkçesinde birliktelik durumu için kullanılan bir ek bulunmakla beraber sık kullanılmış olduğu söylenemez. Bu ihtiyacın Orhun Türkçesinde daha çok "birle" edatından faydalanılarak karşılandığını görmekteyiz. -/IIgU/ eki ise yazıtlarda karşımıza sadece bir iki yerde çıkar.

𐰺𐰇𐰼𐰃:𐰃𐰾𐰺:𐰃𐰉𐰽𐰃:𐰃𐰏 [52]								
:UYaLŞaB:AÇNUB:ÜGiLiNİ:NeM								
Men	ini-	ligü	bu-	n-	ça	baş-	la	yu
Kişi ad.	kardeş	BİRL.	iş.ad	A.n'si	EŞİT	baş-	Adı e.y.e	zarf fiil
Ben kardeşimle böylece başa geçip								

51 Tosun, M., Yalvaç, K., a.g.e., s.6 (Entemena, kol.I, 25-27.satırlar.)
52 Bilge Kağan Beñgü Taşi... 1. Yüz. (Doğu Yüzü) 41 Dizi, 33.satır.

:𐰴𐰾𐰆𐰃𐰴𐰍𐰇		
:RaSaMNaGZaK		
kazgan- kazan-	ma- OLMS.	sar ŞART
kazanmasam...		

Orhun yazıtları Türkçenin bilinen en eski yazılı kaynaklarındandır. Bu yazıtlardaki Türkçe ile günümüzde kullanılan Türkçe arasında bir takım farklılıklar gözlense de, aradan geçen yaklaşık 1400 yıla rağmen bir kaç ses özelliği öğrenildiğinde kolaylıkla anlaşılabilmektedir. Yaptığımız çalışmada hem Türkçenin ad durum eklerindeki tarihsel değişme ve gelişmeyi, hem de Sümercede bu durumu belirtmek için kullanılmış olan ekleri irdeledik. Temelleri milattan önce 3500'lü yıllara dayanan ve milada kadar varlığını sürdürdükten sonra ölü bir dil durumuna gelen Sümerce ile en eski yazılı kaynağı 680-744 yılları arasındaki Türk Kağanlığı döneminde yazılan ve dikilen Orhun yazıtlarına[53] dayanan Türkçe arasında bir takım benzerlikler bulunduğunu gözlemledik. Sümercedeki bazı ekler sözcüğün son sesine göre değişim göstermekte, bazı ad durum ekleri ise Türkçede aynı görev için kullanılmış ya da kullanılmakta olan eklere benzemektedir. Ural-Altay dil ailesine özgü bir özellik olan kökün değişmemesi ve eklerle türetimin gözlendiği Sümercede böyle şekilsel ve işlevsel benzerlikler göz ardı edilmemelidir. Bunun yanında ad durumlarını karşılaştırdığımız iki dilin birbirinden ayrıldığı noktalarla da karşılaştık. Sümercede belirtme durumunu ifade eden bir ek bulunmamaktadır. Bir diğer farklılık ise Sümercede eş işlevsel bir yapı kullanılmasıdır. Tarihsek gelişimi incelendiğinde Türkçenin böyle bir yapıyı hiçbir zaman kullanmadığı anlaşılmaktadır. Bilinen en eski yazıtta bile son derece gelişmiş dil özellikleri gösteren Orhun Türkçesinin erken dönemleriyle ilgili herhangi bir kaynağın bulunmamış olması, iki dil arasındaki ilişkinin veya ilişkisizliğin ispatlanması konusundaki en büyük engeldir.

53 Tekin, T., ***Orhon Yazıtları (Kül Tigin, Bilge Kağan, Tunyukuk)***, Yıldız Dil ve Edebiyat 1, İstanbul, s.10.

KAYNAKLAR

Edzard, Dietz Otto. ***Sumerian Grammar (Handbook of Oriental Studies)*** Society of Biblical Literature, 28 Januar 2003.

Ergin, M., ***Türk Dil Bilgisi,*** Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım, İstanbul, 2005.

Falkenstein, A., ***Das Sumerische***. Brill-Verlag, Leiden, 1949.

Gülsevin, G., ***Eski Anadolu Türkçrsinde Ekler,*** Türk Dil Kurumu Yayınları :673, Ankara, 1997.

Hacıeminoğlu, N., ***Karahanlı Türkçesi Grameri,*** Türk Dil Kurumu Yayınları :638, Ankara, 2003.

Homberger, v., D., ***Sachwörterbuch Zur Sprachwissenschaft,*** Philipp Reclam jun. GmbH & Co., Stuttgart, 2003.

Kausen, E., ***Die Sumerische Sprache,*** http://216.239.59.104/search?q=cache :H9MbJN6Rp4sJ:homepages.fh-giessen.de/kausen/wordtexte/Sumerisch. doc+Kausen,+E.,+Die+Sumerische+Sprache,&hl=tr&ct=clnk&cd=1&clie nt=opera.

Labat, R., ***Manuel D'épigraphie Akkadienne (Signes, Syllabaire, Idéogrammes),*** Librairie Orientalisle Paul Geuthner, Paris, 1995.

Tekin, T., ***Orhon Türkçesi Grameri,*** Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi:9, s.116, Ankara, 2000.

Tekin, T., ***Orhon Yazıtları (Kül Tigin, Bilge Kağan, Tunyukuk),*** Yıldız Dil ve Edebiyat 1, İstanbul, 2003.

Tosun, M., K. Yalvaç, ***Sumer Dili ve Grameri I. Cilt Sumerce'den Örnekler,*** Türk Tarih Kurumu Yayınları VI. Dizi – Sa. 21, Ankara, 1981.

Tosun, M., K. Yalvaç, ***Sumer, Babil, Assur Kanunları ve Ammi-Şaduqa Fermanı,*** Türk Tarih Kurumu Yayınları VII. Dizi – Sayı 672, Ankara, 2002.

Zólyomi, G., ***Topicalized and external possessors in Sumerian***, Leipzig, s.2, Agustos 2004.